

De kleine Twents voor dummies[®]

SPIEKBRIEF

Twentse steden en dorpen

Nederlands	Twents
Rijssen	Riessen, Riesken
Enter	Eanter
Bornerbroek	't Brook
Zenderen	Sendern
Wierden	Wieden
Almelo	Almelo
Delden	Dealen
Hengelo	Hengel
Markelo	Maarkel
Goor	Goor
Diepenheim	Depen
Hengevelde	't Hengevelde
Bentelo	Beantel
Haaksbergen	Hoksebergen
Vriezenveen	't Vjenne
Tubbergen	Tubbege
Albergen	Alberg
Reutum	Reutem, Reupen
Ootmarsum	Ootmösken
Tilligte	Tillegt
Weerselo	Weesel
Lemselo	Lemsel
Rossum	Rossum
Denekamp	Deanekamp
Saasveld	Soasel
Borne	Born
Oldenzaal	Olnzeal, Olzel
De Lutte	De Lut
Lonneker	Lönneke
Losser	Loster

De kleine Twents voor dummies[®]

SPIEBRIEF

Nederlands	Twents
Beckum	Bekkem
Stepelo	Stepel
Boekelo	Bokel
Usselo	Ussel
Enschede	Eanske, Eansche
Glanerbrug	De Bruw, De Brug
Broekheurne	Brookheurn
Geesteren	Geester, Geestern
Vasse	Vas
Mander	Maander, Mander
Lattrop	Lattrop

Twentse telwoorden

Nederlands	Twents
een	een
twee	twee
drie	dree
vier	vier
vijf	view
zes	zes
zeven	zöm'm
acht	acht
negen	neng
tien	tien
elf	ellef
twaalf	twaalm
twintig	twinteg
vijftig	viefteg
zeventig	zöm'teg
duizend	doeznd

De kleine
Twents

voor
dummies[®]

Ellen Peters
Harrie Scholtmeijer

BBNC
uitgevers

Amersfoort, 2020

ISBN: 978-90-453-5732-4
NUR: 525 Streektaal
BISAC: FOR006000 / LAN000000
Thema: WHL Streektaal- en dialecthumor, 1DDN-NL-VT Twente
Trefw.: dialect, taal, Twente

Dit is een uitgave van BBNC uitgevers bv, Amersfoort
www.bbnc.nl
www.dummies.nl

Redactie & zetwerk: Imago Mediabuilders, Amersfoort
Omslag: BBNC uitgevers bv, Amersfoort
Druk- en bindwerk: Wilco bv, Amersfoort

Deze uitgave is tot stand gekomen in samenwerking met het Twentehoes en mede mogelijk gemaakt door de provincie Overijssel

centrum voor streektaal en
streekcultuur van Twente

**Twente
hoes**

mede mogelijk
gemaakt door

© Copyright 2020 BBNC uitgevers bv, Amersfoort.

Deze uitgave is tot stand gekomen in overeenkomst met John Wiley & Sons, Inc. For Dummies®, Voor Dummies®, Dummies Man® en gerelateerde kenmerken zijn handelsmerken of geregistreerde handelsmerken van John Wiley & Sons, Inc. in de Verenigde Staten en/of andere landen. Gebruikt met toestemming.

Published by arrangement with John Wiley & Sons, Inc. For Dummies®, Dummies Man® and related trade dress are trademarks or registered trademarks of John Wiley & Sons, Inc. in the United States and/or other countries. Used by permission.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatie- of andere werken (artikel 16 Auteurswet 1912), in welke vorm dan ook, dient men zich tot de uitgever te wenden. Ondanks alle aan de samenstelling van dit boek bestede zorg kunnen noch de redactie, noch de auteurs, noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor schade die het gevolg is van enige fout in deze uitgave. De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden van fotomateriaal te bereiken. Zij die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden.

Inleiding

Over dit boek

Dit boek begint met het ontstaan van het Twents, daarna volgen er wat hoofdstukken over Twentse grammatica, waarbij ook opdrachten zijn opgenomen zodat je kunt kijken of je de uitleg hebt gesnapt (antwoorden staan achterin). Daarna volgen hoofdstukken over Twentse woorden en uitdrukkingen en vervolgens kun je wat vinden over Twentse literatuur, zodat je zelf verder kunt lezen. Tot slot is er een hoofdstuk over Twentse cursussen, zodat je naast dit boekje ook een docent op kunt zoeken die je verder helpt met de mooie Twentse *sproake*.

Pictogrammen

CULTURELE
WIJSHEID

Als je op zoek bent naar informatie over de Twentse cultuur, kijk dan naar deze pictogrammen.

TECHNISCHE
INFO

Dit pictogram vestigt de aandacht op een korte en heldere uitleg van gebeurtenissen en processen. Interessant, maar lig er niet wakker van als je iets vergeet.

TEST JE
TWEENTS

De Twentse taal kun je snel onder de knie krijgen. We gebruiken dit pictogram om je te wijzen op de dingen die je nu al op z'n Twents kunt zeggen. Hier kunnen ook opdrachten bij horen. De antwoorden hiervan zijn achterin te vinden, vlak voor de index.

Hoofdstuk 1

Het Twents: taal of dialect?

Een kwart eeuw geleden werd het Nedersaksisch, waarvan het Twents deel uitmaakt, erkend als taal in Nederland. Dat ging niet vanzelf: er ging een zware strijd van de streektaalbeweging tegen een vaak weerbarstige overheid aan vooraf. Voor taalkundigen is dat wat vreemd: alle talen zijn gelijk, dus waarom zou je een taal op een voetstuk zetten door erkenning? Maar maatschappelijk zit er een groot verschil tussen talen en dialecten. Talen hebben status, op dialecten wordt vaak neergekeken. Het gevolg van dat neerkijken is dat mensen zich schamen voor hun dialect en het steeds minder gaan spreken. Door de erkenning als taal hoopt de streektaalbeweging dat tij te keren.

Twents als onderdeel van het Nedersaksisch

Het Twents vormt een onderdeel van het Nedersaksisch. Andere Nedersaksische dialecten in Nederland zijn het Drents, het Gronings, het West-Overijssels, het Achterhoeks, het Stellingwerfs, het Veluws en de dialecten van enkele plaatsen rond de voormalige Zuiderzee. Het Twents is van al deze dialecten wel het meest Nedersaksisch. Het grenst aan het gebied in Duitsland waarvandaan (vooral rond 1200) de belangrijkste taalinvloeden gekomen zijn, en het ligt relatief ver weg van het westen van Nederland, het epicentrum van de Nederlandse standaardtaal.

De erkenning van het Nedersaksisch

In 1995 is het Nedersaksisch erkend als taal onder het zogeheten Europese Handvest. Dit telt verschillende gradaties, hoofdstukken genoemd, en het Nedersaksisch is erkend onder hoofdstuk 2. Dat is een verschil met die andere streektaal, het Fries, dat onder hoofdstuk 3 erkend is, als rijkstaal gelijkwaardig aan het Nederlands, met overal in Nederland – en dus niet alleen in Friesland zelf – dezelfde rechten als het Nederlands. Erkenning onder hoofdstuk 2 is daarentegen vooral symboolpolitiek. Het brengt voor de overheid nauwelijks verplichtingen en financiële inspanningen met zich mee. De ongelijke positie van het Fries en het Nedersaksisch zorgt wel voor rare situaties. Zo kon na de Provinciale Statenverkiezing van 2019 een pas verkozen Statenlid in Overijssel wel de eed afleggen in het Fries, maar niet in zijn eigen moedertaal, het Nedersaksisch van West-Overijssel. Om daar wat aan te doen, hebben de overheden van de vijf noordoostelijke provincies waar Nedersaksisch gesproken wordt op 10 oktober

2018 in Zwolle een convenant ondertekend waarin ze plechtig beloofden met elkaar, en met de Rijksoverheid, verder te werken aan een volledige erkenning van het Nedersaksisch als taal.

Taal versus dialect

Dat brengt ons vanzelf op de vraag: wat is eigenlijk het verschil tussen een taal en een dialect? Hoe vreemd het ook klinken mag: voor een taalkundige bestaat dat verschil niet eens. Alles wat een taal heeft (woordenschat, grammatica, gebruikssystematiek) heeft een dialect ook. Een taal kan heel platvloers gebruikt worden, het dialect is geschikt voor het meest sacrale gebruik (denk bijvoorbeeld aan missen en kerkdiensten in het dialect). Een dialect is zeker geen verbastering van het Nederlands. Dialecten zijn veel ouder dan de standaardtaal, die pas aan het einde van de middeleeuwen zijn opwachting maakt, en bovendien – als we dan toch in die termen willen spreken – een afgeleide is van de dialecten waaruit ze is ontstaan. Waarom doen streektaalijveraars, en dus ook provinciale politici, dan zoveel moeite om het dialect op te waarderen tot een taal? Dat komt omdat er tussen dialect en taal een enorm groot maatschappelijk verschil zit. Op het dialect wordt neergekeken, taal heeft status. De Amerikaanse taalkundige Weinreich heeft weleens gezegd: taal is een dialect met een leger en een vloot. Daarmee bedoelde hij dat taal status heeft vanwege het gebruik in officiële publicaties, op school, in de media enz. De lage status van het dialect, gevolg van historische ontwikkelingen die in het hoofdstuk over geschiedenis worden uiteengezet, heeft het gebruik van het dialect geen goed gedaan. Veel mensen vermijden het gebruik van het dialect, omdat ze het gevoel hebben dat er anders toch ook op hen, de dialectsprekers, wordt neergekeken. Je kunt het natuurlijk ook anders aanpakken. Dan blijf je spreken wat je altijd al sprak, maar noemt dat voort-

aan een taal. De Friezen hebben dat lang geleden gedaan, en met zo veel overtuigingskracht, dat nu ook buiten Friesland iedereen vindt dat het Fries een taal is. Maar een taalkundige onderbouwing daarvoor is er dus niet, en kan er ook niet zijn. Toch is het Friese voorbeeld zo aantrekkelijk, dat het navolging heeft gevonden, niet alleen onder de Nedersaksen, maar ook onder de Limburgers.

De gevolgen van de erkenning

Zijn die maatschappelijke gevolgen van erkenning als taal dan zo groot dat ze al die inspanningen rechtvaardigen? Dat is maar hoe je het bekijkt. Bestuurlijk zullen die gevolgen wel meevallen. De overheid is daar altijd wel bang voor – en houdt daarom soms de erkenning ook tegen – omdat er natuurlijk een prijskaartje aan hangt. Volledige erkenning betekent dat er in het onderwijs aandacht aan besteed moet worden, met docenten en lesmaterialen die betaald moeten worden. Het recht van een verdachte om in een proces Nedersaksisch te mogen gebruiken (dat recht hebben de Friezen al ten aanzien van het Fries) zou de inzet van tolken kunnen vragen. Maar in de praktijk valt dat allemaal best mee. Nedersaksisch lesmateriaal wordt nu ook al vervaardigd, op kosten van de provinciale overheden of door liefhebbers, die ook vaak lessen in het Nedersaksisch voor hun rekening nemen. De afstand tussen het Nedersaksisch en het Nederlands is niet zo groot dat een Nederlandse rechter het Nedersaksisch niet kan verstaan – als dat al het geval is, is er eerder sprake van onwil dan van onmacht of onkunde. En de ondertekenaars van het convenant hebben al gezegd dat ze de gelijkberechtiging van het Nedersaksisch alleen voor de vijf noordoostelijke provincies willen, dus niet voor heel Nederland.

PSYCHOLOGISCHE GEVOLGEN VAN ERKENNING

TECHNISCHE
INFO

Psychologisch is het effect van erkenning heel groot. Het geeft de sprekers de bevestiging dat hun dialect niet iets minderwaardigs is, en dat zou kunnen betekenen dat ze het minder snel inruilen voor het Nederlands en wellicht ook wat gemakkelijker doorgeven aan volgende generaties. Dat lijkt dan ook het voornaamste doel van de erkenning van het Nedersaksisch als taal: het voortbestaan ervan garanderen.

Erkenning, ook voor een pluriforme taal

Als argument tegen de erkenning van het Nedersaksisch en voor het laten voortbestaan van het onderscheid tussen het Nedersaksisch enerzijds en het Fries en het Nederlands anderzijds, wordt wel gezegd dat het Nedersaksisch geen standaardvorm heeft. Op zichzelf klopt deze constatering. Tussen de varianten van het Nedersaksisch zoals die bestaan in de verschillende regio's genoemd aan het begin van dit hoofdstuk, bestaat inderdaad verschil. Zelfs binnen één Nedersaksische regio kunnen we nog wel verschillen aanwijzen. Maar die verschillen zijn er binnen het Fries en het Nederlands ook. Het Fries fungeert als standaardtaal vooral in het officiële domein; in de praktijk spreekt elke Fries toch het dialect van zijn of haar eigen woonplaats. De Nederlandse standaardtaal is meer in het algemene gebruik ingeburgerd, maar ook hier is uniformiteit ver te zoeken.

DE ONDERTITELINGSGRENS RUKT OP!

TECHNISCHE
INFO

Tegenwoordig moeten Vlaamse programma's op de Nederlandse televisie ondertiteld worden (en omgekeerd!), en de ondertitelingsgrens rukt op. Ook zuidelijke Nederlanders worden in het Journaal ondertiteld, let wel: ook als ze niet eens dialect spreken. Standaardisatie is bovendien hoogst kunstmatig. De natuurlijke staat van een taal is pluriformiteit. De eenheid van het Nederlands is een ideaal uit het verleden, dat in de praktijk steeds meer wordt losgelaten. De pluriformiteit van het Nederlands is een realiteit van het heden, die erkenning als taal niet in de weg hoeft te staan.